

háború, mellynél allig lehet nagyobbat képzelní. Itten helységünkben ha arató emberert vert agyon a' ménkö, és még többet meg sebesített, a' kik az égi háború, és az azt követett zápor esső elől árnyékos élő fák, és széna boglyák alá vonták magokat. Tanúságára lehet az égi háborúknak okait, tulajdonságait, és következéseit nem értő köznépnek, hogy nintsen veszedelmesebb, mint nyárban a' villámások, menydörgések, és zápor essők előtt, fák, széna boglyák, és búza keresztnek alá rejtezni, mivel az azokra fel menő testnek gözölgései, a' ménykönek electrica, avagy tüzelő matériáját magokhoz vonnyák. Hasonló veszedelemnek tárgyaivá tesszik azok ki' magokat, a' kik az illy égi háborúk közt, vagy sebesen futnak, vagy ló hátón nyargalnak, vagy szekereznek, mivel, a' mint sok szomorú példák bizonyíttják, sok embert vert már a' ménykö ekként agyon. Legjobb volna az olyan embereknek, a' kik illyen időkbek a' mezőkön vagynak, hasmánt a' földre lefeküdni, 's úgy várni el a' villámásoknak és menydörgéseknek végét. Azt tudakozhatná töllem valaki: vagyon-e eszköz a' ménykö által meg öletett embernek életre való vissza hozására? Igen is vagyon, nem kell gondolni, hogy a' ménykö által illettett ember mindgyárt meghaljon, valósággal az után egy's több órával is lehet némellyikben valamely kis életetskét tapasztalni, melyet leginkább vagy élitető erének gyenge, és tsak allig érezhető dobogásán, vagy az orra alá tartatott pehelynek lengedezésén lehet észre venni. De ha az életnek ezen jelei nem tapasztattának is a' ménykö által illettett emberekben, még is jobb volna az eszközöket

megpróbálni, mint nem — számtalan példák bizonyíttják, hogy az ilyletén személy az eszközökkel való élés után is vissza tért az életre, valamint azt is, hogy az illy szerentsetlen emberek el temetetések után fel elevenedvén, ki gondolhatatlan kínok közt múltanak ki e' világból, föld alá rekesztett koporsóikban. Minden más eszközök között leg hathatósbabnak lenni találtatott az Orvosok által a' földi fírdő, *balneum terrae*, mellyel következendő módon kelle-tik élni: Olly hamar, a' mint lehet a' tör-ténet után egy kis horizontális, avagy sir forma gödröt kell a' morsás földbe ásni, a' ménykö által meg ütett embert abba hanyat fektetni, 's a' fején kívül egész testét bé fedezni a' ki ásatott nyers földel, a' fejét 's ortzáját pedig gyakorta friss vízzel öntözgetni. Nem egy 's két, hanem sok tapasztalás által jónak lenni találtatott ez az eszköz. Ennek az eszköznek hasznát könnyű annak természetéből ki húzni. A' villám, melly igen illyen vékony phlogistonból, az az, tüzet kapó materiából áll, a' testet illettén, öszve zavarja, sőt gyakorta el pattantya a' leg vékonyabb ereket, és így nem elegendő az athmosphæra, avagy levegő ég hirtelen azon vékony tüzes matériának testből való kihúzására. Ellenben, hogyha az illyetén villám által illettett test a' földbe tétetik, az ottan levő tiszta, és minden phlogistontól üres levegő ég, és a' testet bé borító friss föld, magokba szívják a phlogistont, 's ki üresítik azt, a' testnek ártalmas matériájától. Vajha tehát próbára vétetődne, ez az emberi nemzet hasznára szolgáló eszköz. (Magyar Kurír 1794. 75. és 76. l.) Közli RADNÓTI DEZSŐ.

TÁRSULATI ÜGYEK.

Szakülés 1890 december 17-ikén. Herman Ottó »*Hell Miksa norvégiai útjáról*« tartott előadást, elmondva, hogy ez utazás célja az volt, hogy Hell a Vénusnak a Nap korongja előtt való elvonulását 1769-ben figyelje meg. Hell eredményét Laland, kortársa, hamisnak, koholtnak mondta, azt állítván, hogy Hell nem is látta ama jelenséget. Az újabb észleletek azonban kiderítik, hogy Hell számadásai mégis helyesek s így ama vád alól felmentik. Az előadónak is az a célja, hogy hozzájáruljon ama homály szerterűzéséhez, a mely e tudós hazánkfára még mindig nehezül s hiszi is, hogy a m. tud. akadémia segítkezésével magyar ember fogja 120 esztendő előtt elítélt hazánkfát a tudományos világban rehabilitálni. Előadásának másik része azon oszlopok helye megállapításának kérdése

volt, a melyeket Hell Vardöben a tengerparton rakatott annak a megfigyelésére, hogy mennyit hátrál a tenger a Skandináv-félsziget szárazföldjétől, a melyre nézve sikerült neki Hell eredeti jegyzetét kikutatni és fotografiai másolatát megszerezni.

Ifj. Schilberszky Károly egyetemi tanárségéd a növények elterjedésére vonatkozó tényezőket vizsgálva, egy ázsiai pusztai növény (*Eurosia cesaloides*) európai vándorútjáról szól behatóbban, a melyet hazánk területén is találtak; bemutatja e növénynek legutóbb Fehérmegyében talált példányát s körülmenyesen kifejti a vándorlás okait. Előadása folyamán a klimatológiai viszonyok tekintetbe vételével növénygeografiai alapon párvonalba állítja a hazai homokpusztákat a dél-oroszországi pusztákkal, a melyből kiderül, hogy Alföldünk az Óvilág

nagy pusztai vonulata legnyugotibb részének tekintendő, nem pedig az erdős vidékhez sorolandó.

Választmányi ülés 1890 december 17-ikén. Az első titkár felkéri a választmányt, hogy a közgyűlést megelőzőleg bizottságot nevezzen ki a pénztár és a könyvtár megvizsgálására. — A választmány a pénztár megvizsgálására Fröhlich Izidor és Staub Móricz, a könyvtár megvizsgálására pedig Wartha Vincze elnöklele alatt Ilosvay Lajos és Mágócsy-Dietz Sándor urakat kéri fel.

A titkár előterjeszti, hogy az alapszabályok 17. §-a értelmében a választmánynak legrégebben választott egy harmada, úgymint Horváth Géza, Lóczy Lajos, Semsey Andor, Szabó József, Thanoffer Lajos és Fröhlich Izidor visszalép, továbbá halálozás következtében betöltendő Stoczek József és lemondás miatt Török Aurél helye. — A választmány megbízza a titkárságot, hogy a választmányi kiegészítésére vonatkozó javaslatát készítse el s a jövő választmányi ülésen mutassa be.

A titkár előterjeszti, hogy a pénztárvizsgálók 1890 december 10-ikén, előleges bejelentés nélkül a Társulat helyiségeiben megjelentek, a pénztár állapotát és a pénztári könyvek vezetését megvizsgálták, és miként a választmányhoz intézett jelentésökben kifejezik, mindent hiány nélkül találtak. — Örvendetes tudomásul vétetik s a pénztárvizsgálóknak buzgóságukért köszönet szavaztatik.

Az első titkár előterjeszti, hogy Dr. Lendl Adolf tanár Budapesten, 100 forint névértékű osztrák államadóssági kötvénnyel, melyet a titkárságnak át is adott, a rendes tagok sorából az örökítő tagok sorába lépett. — Örvendetes tudomásul vétetik.

A jegyző előterjeszti, hogy a múlt választmányi ülés óta a könyvtárba egy ajándékunk érkezett: Siegmeth Károly-nak »Az aggteleki cseppkőbarlang« című munkája, melyet a szerző ajándékozott. — Köszönettel fogadtatik.

A titkár mélyen elszomorodva jelenti, hogy az utolsó választmányi ülés óta a következő tagtársak haláláról értesült; elhunyt: gróf Károlyi Gyula v. b. titkos tanácsos Budapesten, 1890-től a Társulat alapító tagja. A rendes tagok sorából elhunyt Schenzl Guidó, admonti apát, a ki 1855-ben lépett a Társulatba. 1875-től 1887-ig választmányi tag volt és a Társulat kiadásában megjelent több munkát írt. A titkárság az apátsághoz intézett táviratában adott részvétének kifejezést jeles tagtársunk elvesztése miatt. Továbbá, elhunyt Benedek Áron tanár, Kolozsváron; Benigni Sándor v. alkapitány, Kassán; Gáspár András kir. pénzügyi szemlélsz, Zsidvén; Gruber György lelkész, Előszálláson; Heiszler Győző gyógy-

szerész, Lovasberényben; Pasqual Antal esperes, Munkácsra; Szilváry Béla bányagyakornok, Nagybányán és Vajthó László gazdatiszt, Szatmáron. — Szomorú tudomásul szolgál.

Kilépésöket bejelentették 2-en. — Tudomásul van.

A jegyző felolvassa az új tagokul ajánlottakat: Boór Jenő ev. lelkész S.-A.-Uj hely, (ajánló Bolner K.); Bredurán Miklós tanító Versecz, (Schipper Gy.); Dr. Derczényi Imre orvos Diós-Győr, (Galló J.); Dohi Mihály tanító H.-M.-Vásárhely, (Szőke B.); Farkas Géza gazdatiszt Puszt-Maróth, (Koditek K.); Kálóczy György m. arvaszéki jegyző Győr, (Stelczer I.); Ifj. Dr. Kautz Gyula főispáni titkár Győr, (Stelczer I.); Mészöly Sándor uradalmi titkár Felső-Zsolca, (Villax F.); Mihailovits Mihály jegyző Bács, (Bercsényi J.); Mocsary Sándor birtokos Boros-Berényke, (Perémy G.); Németh Zoltán hivatalnok Budapest (Kaiser A.); Peternelly Árpád pósta-távíró tiszt Tokaj, (Bolner K.); Reich Manó tanár Homonna, (Kovács J.); Spiegel Soma magkereskedő Budapest, (Legányi F.); Stuibler Antal tanító Bálint, (Schipper Gy.); Dr. Szentpéteri Bálint járás-orvos Kézdi-Vásárhely, (Dávid Gy.); Tischer Jakab gyógyszerész Marosvásárhely, (Kádas I.); a kik mind a 17-en megválasztottak; velök a tagok száma 7194-re emelkedett, a kik között 175 alapító és 147 hölgy van.

Természettudományi estély

1890 november 28-ikán, december 16-ikán és 19-ikén.

Dr. Lendl Adolf »Az állatok színének tarkázatáról« tartott két előadást. Megállapítván a törvényt, hogy az ugyanazon fajú állatok színezetében található különbség csak a színezet élénkségére terjed ki, s az alaprajz vagy dessin ugyanaz marad, az emlősök, madarak és rovarok világából vett példákön bizonyította az állítás helyes voltát; továbbá a Viverrákon és macskaféléken a tarkázat és az egyszínűség keletkezését, hogy miként alakulnak át lassan a hosszanti sávolyok hosszanti foltokká, majd haránt foltokká és sávolyokká, míg lassan egyesek eltűnedeznek s végre létre jön az egyszínűség. Második előadásában különösen a madarak (páva, Argus-fácán) és pillangók szemfoltjainak s díszes rajzainak keletkezésével foglalkozott s kiderítette, hogy ezek is bizonyos egyszerű rajzokra vezethetők vissza. A színeknek, rajzolatoknak e fokozatosságából s egymással való kapcsolatából az állatfajoknak egymástól való származására következtet.

Lengyel Béla »A phosphorról« tartott előadást. A phosphort 1669-ben Brand fedezte fel. Akkor még az alchimisták a bölcsek kövének feltalálásán fáradoztak s sokan azt vélték, hogy a reá való anyagot

az emberi szervezetben található meg. Brand a vizeletből vélte azt előállíthatni és így fedezte fel véletlenül a foszfort. A foszfor akkor igen becses volt, sőt még 1730-ban, a mikor az első foszphorgyár létesült, a foszphor unctájának ára $10\frac{1}{3}$ —16 arany volt. Előadó ez után ismerteti a foszphor tulajdonságait; gyulékonyágát, sötétben való világítását kísérletekkel illusztrálja és kiemeli, hogy ámbár 200 év óta ismerjük a foszfort, sötétben való világításának oka még ma sincs teljesen és minden

oldalról kiderítve. Szól ezután a foszphor szerepéről a természetben. A foszphor az élő szervezeteknek igen fontos alkotórésze; a növények a talajból, az állatok és emberek a növényi táplálék útján veszik fel.

Megemlíti, hogy a foszphort gyufagyártásra használják s hogy a gyufa fel-találója magyar ember.

Végül kiemeli a foszphor mérges voltát s ezzel kapcsolatban tájékoztatást nyújt a foszphornak felismeréséről mérgezési esetekben.

LEVÉLSZEKRÉNY.

TUDÓSÍTÁSOK.

(1.) *Magyarország időjárása 1890. év november havában* többnyire borult, nagyobb részt enyhe és légköri csapadéokban dús volt. A hőmérséklet 25-ikéig a normálisnál túlnyomóan nagyobb volt s ezen időszak feltűnően enyhe hőmérsékletével éles ellentétet képez a 26-ikától kezdődő hőcsökkenés. E napon a hőmérő a zérus fok alá süllyedt, 27-ikén pedig nem csak hazánkban, hanem egész Közép-Európában szokatlanul erős fagy köszöntött be; a következő napon már ismét emelkedett a hőmérséklet s a hó végéig 0° fölé maradt. A hónap első felében alacsony légnyomás mellett az atlanti és olaszországi depressziók voltak hatással az időjárásra, a mely ekkor nem csak enyhe, hanem borult és esős volt. 13—20-ikáig északi légáramlás és némi hőcsökkenés mellett az idő szárazabbra fordult, a légnyomás emelkedett, 19-ikén havi legmagasabb állását érve el. 20-ikán új depresszió jelentkezett Észak-Skandinávia fölött, a mely folyton mélyülve délkeleti irányban haladt tovább, 25-ikén Oroszország délnyugoti részébe jutott. A légnyomás e közben nálunk is süllyedt, 24-ikén elérte igen mély havi minimumát, s az északon tavonuló depresszió főleg észak-keleten jelentékeny esőzést — Mármarosban 60—90 mm.-nyit egy nap alatt — (hóval vegyest) s országos viharokat okozott. E depresszió nyomában a magas északon, a hol már hideg időjárás volt az uralkodó, új barometrikus maximum jelentkezett, miért is a szelek az északi negyedből kezdtek fujni, a levegőt tetemesen lehűtötték s beállott a 27-iki abnormális alacsony hőmérséklet.

E barometrikus eloszlásból folyólag a csapadék 24 órai maximuma az ország északkeleti felében 24-ike körül állott be, míg egyebütt 9-ikére esett, a mely időben a depressziók tőlünk délnyugat-nyugoti irányban voltak, míg a magas légnyomás északkeleten terült.

A hőmérséklet valódi közepe: Árvaváralja 2.1°, Zágráb 5.1°, Szeged 6.5°, Versecz 8.3° C. a normálisnál 15—2 fokkal nagyobb; *maximumát*: Zágráb 13.4°, Sopron 14.2° 24-ikén, Késmárk 10.6° 9-ikén, Kolosvár 19.2° 1-én 1—9. és nyugoton 24-ike körül érte el; *minimuma* Huszt 2.2°, Debreczen —6.4°, Ó-Gyalla —12.8°, Árvaváralja —13.5° 27-ikén állott be. *Havi ingadozása* 19—24 fok, s az átlagosnál kissé nagyobb volt. *A légnyomás havi közepe* a normálisnál 3—4 milliméterrel kisebb. *A csapadék havi összege*: Kalocsa 46, Rozsnyó 95, Kőszeg 102, Naszód 150, Nagybánya 189, Ó-hegy 219, Bikszád 236. *Fužine* 310 mm. az átlagosnál helyenként 2—3szorta nagyobb. *A csapadékos napok száma*: 15—20. Az ég többnyire borult; a levegő *rel. nedvessége* 80—90%, a normálisnál kissé nagyobb volt. *Országos vihar* a 24-iki; *sivatarokat* 28-ikán délen Fužinen és Zágrábban (havazással), 24-ikén Ó-Gyallán, 25-ikén Sopronban (jéggel) észleltek.

BÁRTFAY JÓZSEF.

(2.) *Fehér arany, vagy platina?* Csapodi István, a kiféczamodott magyar orvosi műnyelv szerencsés kezű helyreigazítója s a Természettudományi Közölnyék is nagyrabecsült munkatársa, a »Magyar Nyelvőr« mult novemberi füzetében, »Fehér Arany« czímmel, érdekes kis czikket tett közzé, melynek végén arra kéri a magyar fizikusokat, terjesztenék el a *fehér arany* mesterszót az idegenből átvett *platina* helyett.

A Természettudományi Közölnyék, melynek annyi alkama van a czélszerű javaslatok elfogadtatására és a czélszerűtlenek elajjtetésére, nem mellőzheti hallgatással Csapodi indítványát, már csak az indítványozó méltán megérdemelt tekintélye miatt sem.

Cs. a *fehér arany* szót Varga Mártonnak 1808-ban megjelent Természettudományában találta, s ebből azt következteti,